

Mennyire vagyunk még távol az „Ezt szeretném megkapni” globális szolgáltatástól?

„De miért tart ez olyan sokáig?” Ez volt a cikk alapjául szolgáló prezentáció alcíme, amely 2008 júniusában hangzott el az ALA-t (*Amerikai Könyvtárosok Szövetsége = American Library Association*) megelőző STARS ALA konferencián¹. De mi az, amit annyira sürgetnek? Az előadás és cikk írójának az a víziója, hogy ha az internethasználók megtalálnak valami számukra érdekes anyagot, azt legyenek képesek egy kattintással megrendelni, és a kért dokumentum különösebb nehézség nélkül, hamarosan érkezzék meg hozzájuk, az íróasztalukra (számítógépükre) vagy otthonukba postán. De ettől az ideális állapottól még messze vagyunk.

Az anyag fellelhetősége

Az első lépés: az érdeklődésre számot tartó anyag felfedezése, megtalálása az interneten. Ennek taglalása nem célja a cikknek, ezt adottnak tételezik fel. De egy tényt mégis meg kell jegyezni: a könyvtári katalógusok nem indexelnek olyan fontos adatokat, mint a DVD-k termékkódja. Ez azt jelenti, hogy egy filmet DVD-n levő termékként nagyon nehéz beazonosítani az interneten, mert nem lehet rákeresni a termékkódra. A keresést amúgy sok szabvány segíti: Z39.50, SRU, SRW. És több katalógus közös, egyidejű keresése is megoldott már.

Az anyag megszerezhetősége

A második lépés: kié az anyag, vajon megszerezhető-e? Mután tudjuk, ki rendelkezik az óhajtott dokumentummal, felmerül a kérdés: elérhető-e jelenleg? Sajnos a könyvtári katalógusok nem szabványos kódokat használnak a dokumentumok státuszának meghatározására, szövegesen közlik ezt, eltérő kifejezésekkel. Például: a következő szavak ugyanazt fejezik ki, ha a dokumentum rendelkezésre áll: elérhető, raktárban, kölcsönözhető,

hozzáférhető stb., s ezzel nem segítik a rendszerek egymás közötti automatikus kommunikációját. A másik gond az, hogy a kölcsönzési rendszerek nem címekről mondják meg, hogy azok elérhetőek-e, hanem példányokról beszélnek.

A felhasználók azonosítása és jogosultsága

A harmadik lépés: számunkra is elérhető az anyag? Elképzelt rendszerünkben több tulajdonost beazonosítottunk, ahonnan a kívánt dokumentum elérhető. A nagy kérdés azonban az, akarják-e ezek a tulajdonosok, hogy mi tőlük kapjuk meg a kívánt anyagot. A kérdést két részre lehet osztani:

- igazolnunk kell magunkat: kik vagyunk,
- igazolnunk kell jogosultságunkat.

A hagyományos rendszerekben ez egyszerű: tagjai vagyunk könyvtáraknak, egyetemeknek, konzorciumoknak. A rendszer mindegyik esetben le tudja kérdezni kilétünk. Több szabvány alkalmas a felhasználók azonosítására: LDAP, SIP és NCIP. De mi van, ha rendszerünket világméretűvé szeretnénk bővíteni, ki áll jót a felhasználókért? Mostanáig a kölcsönzést kérő személy intézménye felelt a beiratkozott tagjáért, de az új rendszerben a kölcsönző intézményt igazán a személy érdekli, hiszen vele fog közvetlen kapcsolatba kerülni. Az USA-ban helyi szinteken már gyakorlattá vált privát személyeknek kölcsönözni, de globális méretekben? A kereskedelmi szolgáltatók megoldották a problémát a hitelkártyával, de ugyanez nem vált népszerűvé az olyan felhasználói közösségek számára, akik hozzászórtak ahhoz, hogy ingyenesen juthatnak hozzá a tudományos információk

¹ A prezentáció letölthető: http://rethinkingresourcesharing.com/preconf08/eddavidson_interoperability.ppt

hoz. A kereskedelmi szolgáltatók véleménye, hogy az fér hozzá az információhoz, aki megengedheti magának a költségeket.

A jogosultság megállapítására is sok módszer van szűkebb körben, egy konzorciumon vagy országon belül: Shibboleth, Kerberos, Athens. De milyen kölcsönzési politikát fognak folytatni a tulajdonosok, ha a világ másik végére kell dokumentumaikat kiadniuk teljesen ismeretlen személyeknek?

Az árak

A kölcsönző intézmények kölcsönzési politikájukat általában saját elképzeléseik szerint alakítják. Nincs globális nemzetközi könyvtárközi kölcsönzési politika, az egyes nemzetek nem hangolták még össze saját politikájukat egymás között. Nem létezik világméretű válasz arra: mely felhasználók mely dokumentumot milyen költség ellenében kaphatnak meg.

A dokumentumküldés módjai

Tegyük fel, hogy találtunk egy helyet, ahonnan az érdeklődésünkre számot tartó anyagot megkaphatjuk. Hogyan kommunikálhat a kérő és a kölcsönző rendszer egymással?

1. Helyi szinten egyszerű a kérdés: a könyvtár katalógusa választ ad.
2. Konzorciumi szinten is adottak a módszerek magánszemélyek részére: a kérő személy intézményének rendszere fel tudja venni a kapcsolatot a küldő intézmény rendszerével.
3. Globális szinten csak két lépcsőben mehet végbe a folyamat: a kérő személy kölcsönzésnek megfelelő kérést küld saját könyvtára felé, amely a távoli könyvtárral könyvtárközi kölcsönzési tranzakcióba kezd. Ma még nem tartunk ott, hogy a felhasználó bárhol a világon közvetlenül kérhet magának dokumentumot.

És bár léteznek szabványok (NCIP, SIP) a közvetlen és a közvetett kölcsönzési kommunikáció au-

tomatikus lebonyolítására, a kölcsönzési politikák nincsenek még összehangolva.

Számos lehetőség létezik a dokumentumküldés megvalósítására: posta, futárszolgálat, e-mail, Ariel, OpenUrl, web oldal stb. A dokumentumküldés akkor ütközik nehézségbe, ha a kapcsolat a kölcsönző intézmény és a kérő között kétessé válik: különböző országokban, különböző földrészekon vannak, ahol mások a szerzői jogok, a szokások, a jövedéki szabályozás, eltérők az elektronikus dokumentumok licencjogai stb.

Az intézménynek bíznia kellene abban, hogy anyagait akár egy másik földrészről is visszakapja. Ehhez egyezményekre van szükség, amelyek két intézmény között megvalósíthatók, de egy ismeretlen személlyel mit kezdjen egy intézmény a világ másik végéről?

Kevésbé játszik szerepet a bizalom elektronikus másolatok esetében, mert ilyenkor a tranzakció inkább vásárlásnak, mint kölcsönzésnek fogható fel, de itt is szerepet játszanak a szerzői jogi szabályozások, különösen, ha a másolat országhatárokat lép át. Gondoljunk csak a SUBITO-t ért zaklatásokra, amikor külföldre küldött másolatokat. És ez nem csak szerzői jogi kérdés. Egy könyvtár saját közösségén belül hozzáférhetővé teheti a kiadóktól licencjogokkal megvásárolt elektronikus anyagokat, de ezeket külső félnek már nem szolgáltathatja.

Következtetés

A vízió megvalósításánál ne a technológiától várjuk a problémák megoldását. A forrásokat megosztó közösségeknek kell a globális együttműködés emberi vonatkozásaira összpontosítani, hogy a meglévő akadályok megszüntethetőkkel váljanak.

/DAVIDSON, Ed: How close are we to having a global „Get it for me” service? = Interlending & Document Supply, 37. köt. 2. sz. 2009. p. 64–67./

(Burmeister Erzsébet)